

УДК 330.341.211.1

Колєватова А. В.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*
Коваленко А. С.
*студентка спеціальності
«Фінанси, банківська справа та страхування»
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*

Kolevatova Alona
*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Department of Finances, Banking and Insurance
Mykolaiv National University the name of V.O. Sukhomlinskyj*
Kovalenko Artem
*Student of Specialty "Finances, Banking and Insurance"
Mykolaiv National University the name of V.O. Sukhomlinskyj*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ, ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Анотація. У статті порушено тему актуальності наукової та інноваційної діяльності підприємств в Україні. Проаналізовані останні дослідження та публікації, виділені основні науковці, що займалися дослідженням цієї теми. Визначено основні особливості інноваційного розвитку та інноваційної діяльності. Проаналізовано кількість науковців та наукових організацій, обсяг наукових та науково-технічних робіт, інноваційну активність підприємств України та джерела фінансування інноваційної діяльності. Основну увагу приділено виокремленню основних проблем, що стримують інноваційну діяльність промислових підприємств.

Ключові слова: інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, економічне зростання, інноваційна активність, питома вага, загальні витрати, тенденція.

Вступ та постановка проблеми. В сучасних ринкових умовах господарювання підвищення якості та конкурентоспроможності виробничо-технічної бази підприємств є важливим чинником зростання їх економічної стабільності та подальшого розвитку. Протягом останніх

років науково-технічний прогрес протікав переважно на еволюційній основі, тобто шляхом удосконалення діючої технології, часткової модернізації машин та обладнання. Недостатня увага приділялась технічному переозброєнню підприємств. В умовах становлення інноваційної моделі

розвитку економіки орієнтація технічного розвитку підприємства на кінцеві результати діяльності є одним з найважливіших завдань управління.

Взявши європейський вектор та проаналізувавши власні можливості й конкурентоспроможність, підприємства України усвідомили, що впровадження та розвиток інноваційної діяльності є одними з головних факторів їх успішного зростання. Інтеграція у виробництво інноваційних розробок не лише приводить до підвищення конкурентоспроможності, але й допомагає вирішити низку економічних, соціальних та екологічних питань [4, с. 31–33].

Під інноваційною діяльністю ми розуміємо організаційно-економічну активність наукових, проектно-конструкторських, технологічних організацій, підприємств, бізнес-структур та органів управління, що забезпечують створення та впровадження інновацій. За концепцією професора Пола Ромера, який є автором нової теорії росту (New Growth Theory), сучасна економіка пов'язана з ефектом зростаючої віддачі, що забезпечується саме використанням нових знань та технологій, а важливі та перспективні інновації, нова конкурентоспроможна продукція можуть народжуватись тільки на надійному науковому фундаменті. Отже, наукову діяльність, яка є фактично виробництвом знань, можна розглядати в єдиному процесі створення інновацій. Власне, інноваційний процес передбачає «походження» інновації від наукової ідеї до її прикладного дослідження, через конструкторсько-технологічні розробки втілення слочатку в дослідно-експериментальному, потім серійному виробництві, зрештою, відповідний супровід у сфері її використання [3, с. 45–48].

Впровадження інновацій можна назвати необхідною умовою розвитку виробництва, підвищення якості продукції та зростання виробничих можливостей підприємства, тому постійне підвищення якості з використанням інноваційних технологій має стати пріоритетним напрямом розвитку підприємств. Розвиток інноваційної бази підприємства здійснюється завдяки модернізації устаткування, технічного переозброєння, реконструкції та розширення, нового будівництва; вибір конкретного напрямку інноваційного розвитку підприємства проводиться на основі результатів діагностичного аналізу та оцінювання техніко-організаційного рівня виробництва.

Нині стан інноваційної діяльності в Україні можна вважати таким, що не відповідає сучасному рівню розвитку інноваційних процесів у країнах, для яких інноваційний розвиток є основним напрямом економічної стратегії [1]. Основним фактором, що стримує інноваційну діяльність, є відсутність коштів для фінансування інноваційних змін. Це багато в чому зумовлене низьким ступенем зацікавленості економічних суб'єктів в інвестуванні капіталу в інноваційні процеси. Іншим аспектом цієї проблеми є те, що держава не може постійно лише субсидувати. Необхідним є масове залучення приватного та банківського капіталу до кредитування, інвестування новітніх досліджень та їхнього впровадження. Ситуація погіршується ще й відсутністю організаційно-економічних механізмів інвестування масштабних технологічних змін. Наявний порядок фінансування державних науково-технічних програм, як правило, не забезпечує досягнення заданих кінцевих результатів. Органи виконавчої влади на різних рівнях неефективно використовують кошти для інноваційної трансформації. Водночас недержавні комерційні структури не зацікавлені у здійсненні довгострокових проектів, що забезпечували би базові технологічні зміни. Крім того, мають місце ринкові чинники, такі як домінування певних підприємств (сильні конкуренти), невизначений попит на інноваційні товари або послуги. Ринки насичуються, спо-

стерігається дуже жорстка конкуренція, а також тенденція до скорочення циклу виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням стану й тенденцій інноваційного розвитку, теоретичних та практичних засад інноваційної діяльності, а також розкриттям сутності та передумов інноваційного розвитку на підприємствах України займалися такі науковці, як І.П. Сидорчук, О.І. Шаманська, І.І. Вінникова, В.М. Гесць, О.А. Мельниченко, Л.О. Волощук, С.М. Ілляшенко, Н.А. Фатхутдінов, А.С. Гальчинський, Л.В. Дейнеко, І.А. Павленко, Н.П. Тарнавська, Л.І. Федулова. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, аналіз розвитку інноваційної діяльності підприємств країни завжди буде цікавим для сучасних науковців з огляду на динаміку розвитку інноваційних процесів вітчизняних промислових підприємств.

На думку авторів, в сучасних умовах господарювання доцільним є вжиття низки заходів, що дасть змогу значно підвищити рівень інноваційної активності промислових підприємств, стабілізувати прискорений процес оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні та залучені зовнішні інвестиції в інноваційній діяльності.

До таких заходів належать розроблення та запровадження механізму надання пільг промисловим підприємствам, які впроваджують і реалізують інноваційну продукцію; поширення практики надання інноваційним підприємствам середньострокових кредитів зі зниженою кредитної ставки; формування сприятливого для інновацій бізнес-середовища; розширення інституційної бази фінансового забезпечення інноваційної діяльності; оптимальний розподіл обмежених фінансових ресурсів задля концентрації на важливих напрямках науково-технічного прогресу; розроблення виваженої послідовної інвестиційної політики держави шляхом створення правової бази інвестиційної діяльності відповідно до європейських стандартів [2, с. 30].

Метою статті є виокремлення основних проблем інноваційної діяльності та комплексне вивчення питань, пов'язаних з діяльністю підприємств України в галузі інновацій та наукових розробок, а також виявлення можливих шляхів удосконалення функціонування та розвитку підприємств у цих напрямках.

Результати дослідження. Впродовж 2017 року наукові дослідження та розробки (далі – НДР) в Україні виконували 963 організації. Найбільша кількість організацій (180) була підпорядкована Національній академії наук України. Міністерству освіти і науки України було підпорядковано 129 організацій, Національній академії аграрних наук України – 86 організацій, Міністерству аграрної політики та продовольства України – 52 організації, Міністерству охорони здоров'я України – 36 організацій, Національній академії медичних наук – 35 організацій, Міністерству економічного розвитку і торгівлі України – 33 організації, Національній академії педагогічних наук – 12 організацій. Майже третина загальної кількості наукових організацій розташована у м. Києві, 15,5% – у Харківській, 7,8% – у Львівській, 5,6% – у Дніпропетровській, 5,0% – в Одеській областях.

На рис. 1 представлено кількість організацій, які здійснювали наукові дослідження й розробки в останні три роки, по регіонах України.

Найбільша кількість підприємств, які здійснювали наукові дослідження, розташована в Дніпропетровській (54), Львівській (75) та Харківській (149) областях; найменша кількість – у Закарпатській (8), Хмельницькій (8), Волинській (9) та Житомирській (9) областях.

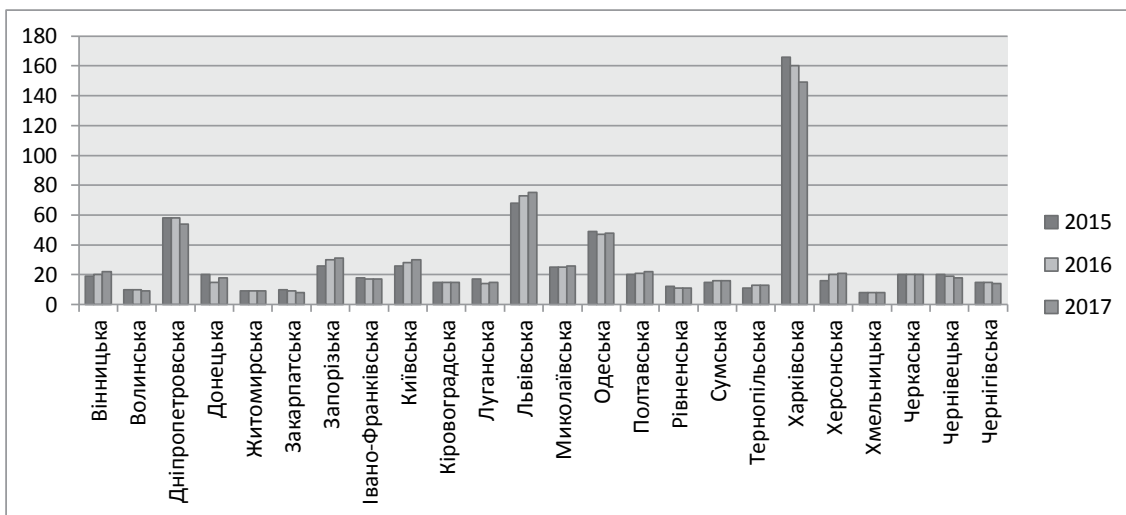

Рис. 1. Регіональний розподіл організацій, що здійснювали НДР у 2015–2017 роках [5]

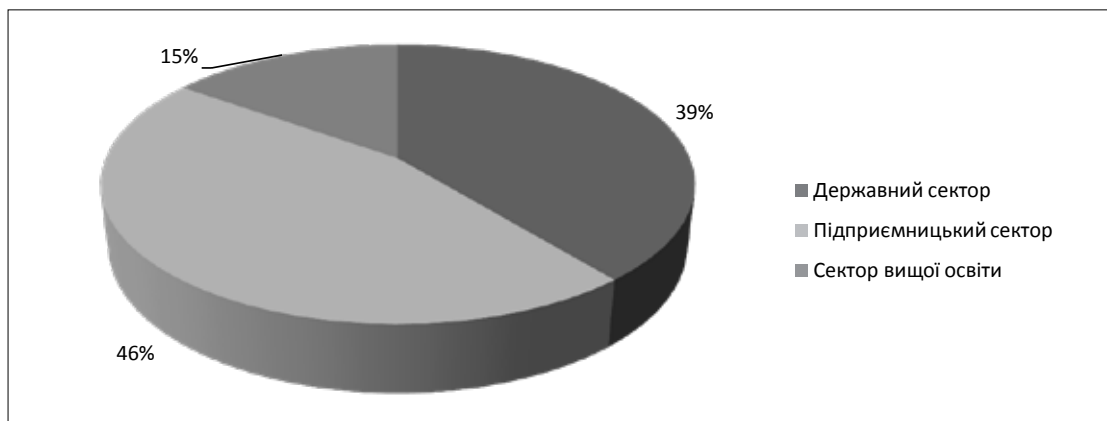

Рис. 2. Кількість підприємств, які здійснювали наукові дослідження та розробки за секторами діяльності, станом на 2017 рік

Джерело: побудовано на основі джерела [5]

За секторами діяльності, в яких здійснювались наукові дослідження й розробки, можна виділити три основні (рис. 2).

Фінансування внутрішніх витрат на виконання цих наукових досліджень склало такі суми:

- державний сектор має 7 788 641,7 тис. грн.;
- підприємницький сектор має 4 614 846,4 тис. грн.;
- сектор вищої освіти має 975 804,3 тис. грн.

Стосовно інновацій, то у 2017 році інноваційною діяльністю в промисловості займалися 759 підприємств. Серед регіонів вищою за середню в Україні частка інноваційно активних підприємств була в Харківській, Тернопільській, Миколаївській, Черкаській, Кіровоградській, Івано-Франківській, Сумській, Запорізькій областях та в м. Києві.

В розрізі видів економічної діяльності слід виокремити підприємства з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (53,8%), інших транспортних засобів (37,1%), комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (34%), напоїв (25,9%), електричного устаткування (25,2%), хімічних речовин і хімічної продукції (25%).

В минулому році на інновації підприємства витратили 9,1 млрд. грн., зокрема на придбання машин, облад-

нання та програмного забезпечення – 5,9 млрд. грн., на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,2 млрд. грн., на придбання наявних знань від інших підприємств або організацій – 0,02 млрд. грн., на інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій, – 1,0 млрд. грн. Найбільше коштів витрачено підприємствами м. Києва, Запорізької, Дніпропетровської та Харківської областей.

Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств, що становлять 7 704,1 млн. грн. Кошти державного бюджету отримали 8 підприємств, місцевих бюджетів – 17, загальний обсяг яких становив 322,9 млн. грн. (3,5%); кошти вітчизняних інвесторів отримали 5 підприємств, іноземних – 3, загалом їхній обсяг становив 380,9 млн. грн. (4,2%); кредитами скористалося 21 підприємство, обсяг яких становив 594,5 млн. грн. (6,5%).

За діаграмою (рис. 3) бачимо, що у 2017 році кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, скоротилась на 65 порівняно з 2015 роком; кількість підприємств, що витрачали кошти на внутрішні науково-дослідницькі розробки, скоротилась на 21; кількість тих, що витрачали кошти на зовнішні НДР, зменшилась на 8. Проте кількість підприємств, що витрачали кошти на

придбання інших зовнішніх знань, придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, зросла на 11 та 33 відповідно.

Це свідчить про те, що за два роки певна частина підприємств для себе вибрала ефективнішим та більш привабливим вкладення саме в придбання машин, обладнання та вже розроблених і спроектованих зовнішніх знань, а не у внутрішні та зовнішні НДР.

За даними табл. 1 бачимо, що у 2017 році більше коштів було витрачено на придбання машин, обладнання та ПЗ, а також на внутрішні НДР, найменше коштів витрачено на придбання інших зовнішніх знань.

Відповідно до вивченої статистики та проаналізованих даних можна сказати, що більшості передових промислових підприємств та організацій України усвідомила необхідність проведення інноваційної політики, проте невизначеність в структурній перебудові економіки та інші чинники, обумовлені національним менталітетом, перешкоджають приєднанню українських бізнесменів до світових інноваційних процесів.

Попри те, що в Україні зберігся масштабний науковий комплекс, здатний ефективно продукувати результати світового рівня, науково-технічна та інноваційна сфера не виконує належним чином роль джерела економічного зростання, отже, існують ключові проблеми:

– темпи розвитку й структура науково-технічної та інноваційної сфери не відповідають попиту на передові технології з боку економіки;

– пропонувані наукові результати світового рівня не знаходять застосування в економіці через низьку сприйнятливість підприємницького сектору до інновацій;

– в науково-технічній та інноваційній сфері тривають втрата кадрів та скорочення матеріально-технічних засобів.

Існує загроза переорієнтації вітчизняної науки на вирішення проблем інноваційного розвитку інших країн та перетворення України на експортера товарів і послуг з низьким рівнем доданої вартості, зокрема у сфері інтелектуальної праці.

Отже, можна сформулювати основні негативні властивості в Україні, що затримують інноваційний розвиток [6, с. 25–30]:

- невизначеність;
- ризикованість;
- нерівномірність.

Для стимулювання інноваційної діяльності в промисловій галузі необхідними є мотивація працівників до інноваційної діяльності, зменшення міграції вчених, законодавчі зміни у галузі інноваційної діяльності щодо пільг і стимулів (зниження податків до підприємств, які розвиваються; вдосконалення амортизаційної політики), розширення джерел фінансування, тісна співпраця з іноземними підприємствами, обмін досвідом, активізація діяльності технопарків шляхом державної підтримки, розширення практики надання інноваційним підприємствам середньострокових кредитів зі зниженням процентної ставки.

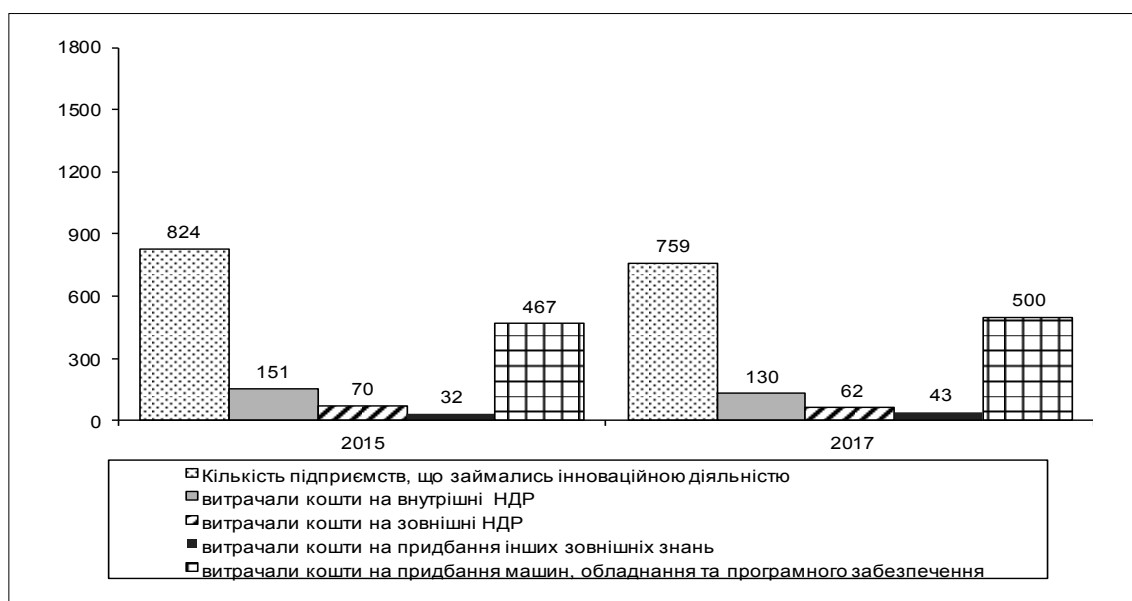

Рис. 3. Порівняльна характеристика інноваційної діяльності промислових підприємств у 2015, 2017 роках

Джерело: побудовано на основі джерела [5]

Таблиця 1

Загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності

Категорія	Витрати, млн. грн.		
	2010 рік	2015 рік	2017 рік
Усього	8 045,5	13 813,7	9 117,5
внутрішні НДР	818,5	1 834,1	1 941,3
зовнішні НДР	177,9	205,4	228,5
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	5 051,7	11 141,3	5 898,8
придбання інших зовнішніх знань	141,6	84,9	21,8
інше	1 855,8	548,0	1 027,1

Висновки. Таким чином, ефективне функціонування інноваційної моделі економічного розвитку ґрунтується на відповідному інституційному забезпеченні, передбачає виважену державну інноваційну політику, поєднану з визначеними напрямками активізації інноваційної діяльності, дає змогу досягти поставлених цілей інноваційного розвитку та зайняти вищі позиції у світовому постіндустріальному економічному просторі.

Задля покращення стану інноваційної діяльності в країні необхідно вжити таких заходів:

- посилення конкурентоспроможності сектору наукових досліджень і розробок, забезпечення його інтеграції в Європейський дослідницький простір;
- підвищення ефективності бюджетного фінансування наукової та інноваційної сфери;
- спрямування вітчизняного науково-технічного потенціалу на забезпечення потреб інноваційного розви-

тку економіки України та організацію виробництва високотехнологічної продукції;

– підвищення ефективності національної інноваційної системи.

Вжиття запропонованих заходів активізації інноваційної діяльності в Україні дасть змогу значно підвищити рівень інноваційної активності промислових підприємств, стабілізувати прискорений процес оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні та залучати зовнішні інвестиції на інноваційну діяльність.

Отже, стабільне соціально-економічне зростання в Україні може бути досягнуте лише інноваційним шляхом за активного використання сучасних науково-інноваційних розробок. Від того, наскільки значною буде інноваційна складова економічного розвитку країни, залежать її роль та місце у світовій економічній системі, стабільність і рівень розвитку національної економіки на цьому етапі та в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Про інноваційну діяльність : Закон України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник. Київ : ДП « Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2015–2017. 255 с.
3. Мельниченко О.А. Інноваційний розвиток національної економіки: виклики для держави, бізнесу та населення. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/02.pdf>.
4. Михайловська О. В. Світовий досвід державної підтримки інноваційних процесів. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 11. С. 101–109.
5. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Яшкіна О.І. Інноваційна діяльність підприємств України: тенденції розвитку та чинники впливу. URL: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2013_4_181_189.pdf.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ НАУЧНОЙ И ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ, ОСНОВНЫЕ ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Аннотация. В статье нарушена тема актуальности научной и инновационной деятельности предприятий в Украине. Проанализированы последние исследования и публикации, выделены основные ученые, которые занимались исследованием этой темы. Определены основные особенности инновационного развития и инновационной деятельности. Проанализированы количество ученых и научных организаций, объем научных и научно-технических работ, инновационная активность предприятий Украины и источники финансирования инновационной деятельности. Основное внимание уделено выделению основных проблем, которые сдерживают инновационную деятельность промышленных предприятий.

Ключевые слова: инновационная деятельность, конкурентоспособность, экономический рост, инновационная активность, удельный вес, общие расходы, тенденция.

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE ACTIVITY ARE IN UKRAINE, BASIC WAYS OF THEIR OVERCOMING

Summary. Implementation of innovations can be called the necessary condition for the development of production, improving the quality of products and the growth of production capacity of the enterprise, therefore, continuous improvement of quality with the use of innovative technologies should become a priority area of development of enterprises. At present, the state of innovation activity in Ukraine can be considered as not corresponding to the current level of development of innovative processes in countries for which innovation development is the main direction of economic strategy. The main constraint of innovation activity is the lack of funds to finance innovation. This is largely due to the low degree of interest of economic actors in investing capital in innovative processes. The other side of this problem – the state cannot always only subsidize. The massive involvement of private and bank capital in lending and investing in new research and its implementation is necessary. The existing procedure for funding state science and technology programs, as a rule, does not ensure the achievement of the specified final results. In the article the theme of actuality of scientific and innovative activity of enterprises is broken in Ukraine. The analysis of the last researches and publications is conducted, and also basic research workers which were engaged in research of this theme are selected. The basic features of innovative development and innovative activity are selected and described. It is analyzed amount of research workers and scientific organizations, volume of the advanced and scientific and technical studies, innovative activity of enterprises of Ukraine and sourcing innovative activity. Basic attention in the article is spared the selection of basic problems which restrain innovative activity of industrial enterprises.

Key words: innovative activity, competitiveness, economy growing, innovative activity, specific gravity, general charges, tendency.